

תוכן

מאמרים וכתבות

6	מגחלים ללהבות של קיצוניות
	יואל וולוולסקי
8	אשה ויהדותה
	רשמים מכנס פורום הנשים הדתיות - "קולך"
	רבקה לובין
12	על דעת "המקום"
	על הצורך במקום לימודים רוחני חדש
	אוהד אזרחי
17	הייעוץ הפילוסופי
22	יהדות במבחן המוסר
	על ספרו של אבי שגיא "יהדות: בין דת למוסר"
	סאיר רוט
32	מבחן הצניעות
	תגובה למאמרו של יוסקה אחיטוב
	הרב שלמה אבינר
35	כמה הערות על "שאלת תם: האם ההלכה מחייבת?"
	יוסקה אחיטוב

מדורים

4	לדעתי
	ידינו לא שפכו? - על מחדלים בהנהגת הישיבות התיכוניות
	צחי מזוזמן
19	תערוכה
	פלוקסוס בביתן הלנה רובינשטיין
21	במה זרים בתיאטרון
27	סדרש אגדה
	"ברוך המקום שהרגו" - הרהורים על אגדה חז"לית אחת
	ישי רוזן-צבי
30	מפרי עט הדעת
	אלגיות דואינו - תרגום חדש לספרו של רילקה
	סורן פלד
39	מכתב לא למודעות קונסרבטיביות

דעות

יוצא לאור בהוצאת נאמני תורה ועבודה ו"תורה וציונות"
 עורך: צחי מזוזמן מערכת: מאיר רוט, הדס גולדברג, יעל פוקסמן
 עורך תמונות: דוד שפרבר צלם: נריה לפקוביץ ייעוץ לשוני: גלית קדם
 כתובת המערכת: ת"ד 24354 הר הצופים ירושלים 91240

Email: deot@toravoda.org.il

תגובות יתקבלו בברכה

כתובת התנועה: נאמני תורה ועבודה קיבוץ עין צורים ד"ג שדה גת 79510
 טל' 08-8505226 פקס 08-8505227 Email: neemaney@toravoda.org.il

דמי הצטרפות לתנועה ראו בעמוד האחורי.

עיצוב והפקה: שילה / ברכץ בית אל טל' 02-9973875

**"וכאשר תקום מן הספר,
 תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקימו,
 ותפשפש במעשיך בבקר ובערב,
 ובזה יהיו כל ימיה בתשובה."**

(מתוך אגרת הרמב"ן)

תקופת השנה, כך מקובל, היא זמן לחשבון נפש - בדיקת העבר ומבט לעתיד. בניגוד לגישות הגורסות שיש לתחם את הפשפש המסכם במעשים לעתות קבועות ולא תדירות מדי, מציע הרמב"ן חשבון נפש יומי, ומאפיין את החשבון גם כמעשי.

גם אם כל מאמר מוביל ל"דבר אשר תוכל לקיימו", כהוראת הרמב"ן, הרי שחלק ממאמרי דעות 5 מכיל לכל הפחות את המאפיין השני של התשובה: ההתבוננות הכפולה בזמן - בעבר ובעתיד.

הייעוץ הפילוסופי, עליו כותבת רות יוסיאן, מציע מבט חדש בפרספקטיבה על זמנית: לא חיטוט בעבר אחר מקור מדוי ההווה, אלא התבוננות חדשה במציאות - כזו שתניב הסתכלות אחרת על העולם, וממילא גם על בעיות האדם. אוהד אזרחי מתכנן מוסד לימודי חדש שלדעתו יכיל את הטוב שמכל העולמות - ישנים כחדשים. מאיר רוט, בביקורת על ספרו של אבי שגיא, מסכם בעיה הנובעת לעתים מעימות עם העבר, עימות שהוא גם על זמני: האם דת ומוסר אנושי יכולים ללכת יחדיו? אבי שגיא סבור שכן.

תגובה סוערת של הרב שלמה אבינר על מאמרו של יוסקה אחיטוב ("בין צניעות חרדית לחרד"לית", דעות 4) פותחת את מדור התגובות, ומלווה בתשובתו של אחיטוב עצמו. גם אם לא יסכימו על מהותה השלמה של הברכה, בטוחני ששניהם יצטרפו אלי בברכת

שנה טובה,

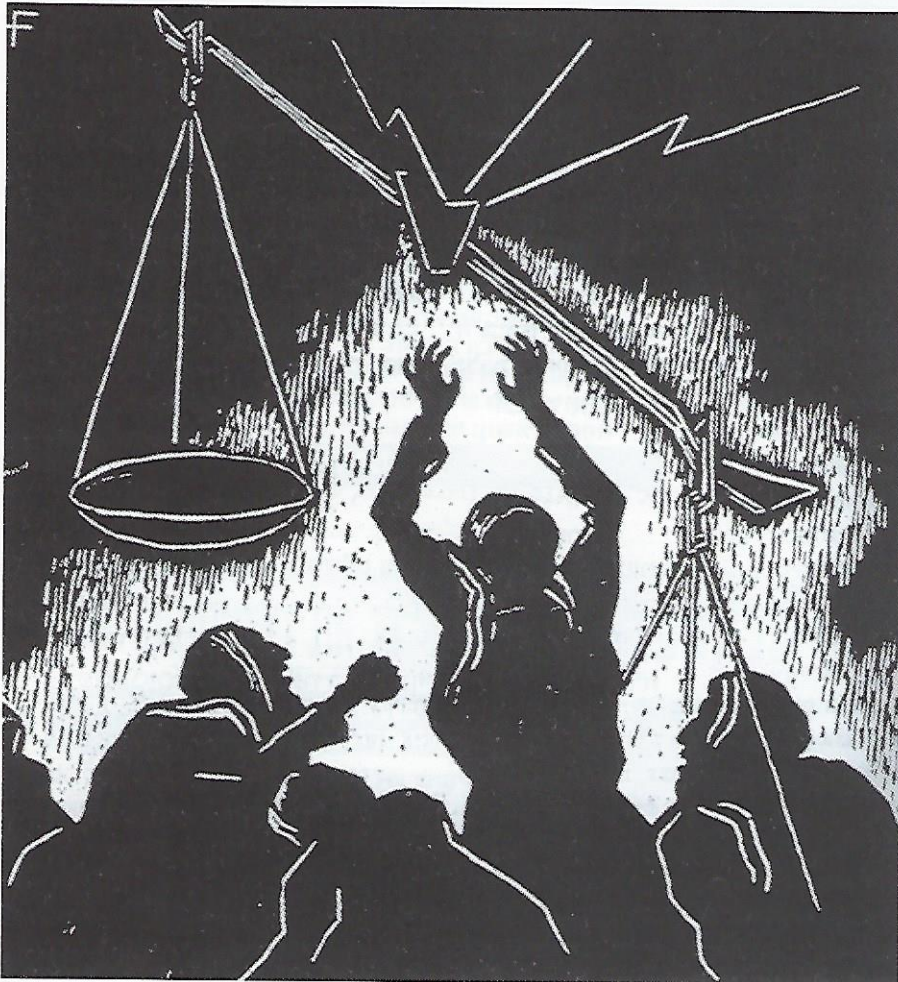
צחי מזוזמן

תמונת השער: "שמע ישראל", 1955. אחת התמונות האחרונות של האמן היהודי הבריטי דוד בומברג שנפטר ב-1957 וזכה להכרה רק אחרי מותו.

תיקון טעות

התמונה שהופיעה במדור "מפרי עט הדעת" בדעות 3 נלקחה מספר שהוצא לזכרו של האמן קופל גורבין ז"ל, בהוצאה של רעייתו חנה גורבין. אנו מתנצלים על הכיתוב המוטעה.

ידינו לא שפכו?

"דין וחיים" ה. פישנבך

בימים אלה מתנהל משפטו של ראש ישיבת "נתיב מאיר" לשעבר, המואשם בביצוע מעשים מגונים בתלמידיו. בלי כל קשר נאבקת ישיבת בני עקיבא במרכז הארץ על קיומה בעת ששניים ממנהליה נאלצו לפרוש ממנה השנה – אחד בגין מעילה בסכום גדול, והאחר בשל תמונות פורנוגרפיות שמצאו תלמידים במשרדו.

בציבור הדתי קיימים אנשים שפשעו, אנשים בעלי מידות מגונות. מסקנה עצובה זו אינה חדשה לאיש, וכמובן שאין בה כדי ללמד דבר על הציבור כולו ועל ערכיו, שהרי הפושעים הם חריגים ובודדים. אלא שלצערי נראה שהטיפול בפרשיות אלה מלמד על ליקוי חמור בהנהגה הרוחנית של עולם הישיבות התיכוניות, ואולי אף על ליקוי כללי יותר.

המשותף לפרשיות הנזכרות ולכמה מקרים נוספים שטרם זכו לפרסום הוא הנסיון האומלל והכושל לישם את הכלל "כביסה מלוכלכת יש לכבס בתוך הבית". במקרה של ישיבת "נתיב מאיר" עלה נסיון ההסתרה במחיר כמה שנים נוספות של הטרדה מינית, בישיבה האחרת ייתכן שהמחיר יהיה סגירת הישיבה התיכונית. הבעיה הציבורית אינה בכישלון האישי (אם כי גם לבירורו יש מקום, ואולי גם הוא נובע משיטות עבודה לא מסודרות המותרות פרצות רחבות לתפקוד אישי לקוי). הבעיה היא בעצם נסיון ההסתרה. הנחתו של ראש ישיבות בני עקיבא, הרב דרוקמן, היתה ככל הנראה שרק נזק ייגרם מחשיפת הפרשיות ומתלונות במשטרה. לכן, למרות שיודע על הבעיות השונות נמנע מדיווח למשטרה והעדיף לנקוט דרכי פעולה אחרות, מינוריות לעתים. בכך מנע אולי, להבנתו, חילול השם. חילול השם שנגרם על-ידי הפיצוץ הבלתי נמנע לא גרם לרב להצהיר על טעות.

נראה לי שמאחורי נסיון ההסתרה מבצבצת אידיאולוגיה חמורה ביותר: אידיאולוגיה של

גישה המכירה בכך שגם בציבור שלנו קיימות בעיות, ואין טעם, ואסור, להסתירן. הגיע הזמן להפנים את העובדה שאירועים פליליים פותרים בחברה הישראלית בדרך אחת – חוקית ומשפטית. להבדיל מהציבור החרדי, בציבור הציוני-דתי נתפסת המערכת המשפטית ככלי לגיטימי וחשוב של החברה הישראלית. התעלמות מהמערכות שאמורות לשמש את הציבור כולו וריכוז הטיפול בידי אישים אחדים, בעלי רצון טוב ותבונה עמוקה ככל שתהיה, לא גורמים טובה.

התנשאות ושל ראיית הציבור "שלנו" כטוב יותר, כזה שראוי להסתיר את בעיותיו למען שמירה על השם הטוב. התנשאות וחוסר הכרת המציאות אפיינו תת-חברות סגורות אחרות בעבר, גם בדברי ימי מדינת ישראל. כך מוכרת היתה נורמה דומה בקיבוצים, עד מעשה האונס הקבוצתי בשמרת. אז הגיעו למסקנה שאין תועלת בהסתרה וטיות, מעשים שבדרך כלל משחקים לידי הנבלים בסיפור. נדמה שיש לאמץ גישה אחרת גם אצלנו.

נאמני תורה ועבודה

לוח מודעות

מערכת דעות מהפשת
איש / אשת
שיווק ופרסום
לחוברת.
לפרטים נא ליצור קשר טלפוני ולשלוח קורות חיים בפקס.

אתר האינטרנט שלנו
פועל מספר חודשים,
בואו לבקרנו שם!
www.toravoda.org.il

חברי תנועה בעלי עסק
יכולים לפרסם ב"דעות"
מודעות במחיר מיוחד!

ברכות ואיחולים
לטובה אילון
חברת התנועה
ומנהלת מרכז יעקב הרצוג
ללימודי יהדות בקיבוץ עין צורים
לרגל זכייתה
בפרס אבי-חי בישראל לשנת תשנ"ט

מה חדש בנאמני תורה ועבודה?
יש לנו לוגו חדש המשלב בין
מוטיב ההלכה (מנורה) למוטיב
ההליכה וההתקדמות (דרך).
שבת עיון תקיים, אי"ה,
בשבת פרשת "לך-לך",
יב'-יג' בחשוון תש"ס,
במלון "נוף ערד" בערד,
בנושא "מה בין האורתודוקסיה
המודרנית לקונסרבטיביות?"
בהשתתפות הרב ח"כ בני אלון,
הרב בני לאו ופרופ' דוד גוליניקין
השבת פתוחה לציבור הרחב
פרטים במשרד התנועה.
חוג חדש ללימוד תורה
החל לפעול באזור הרצליה.
חוג זה מתווסף לחוג הקבוע
המתכנס מדי חודש באזור גוש דן.
המעוניינים לפתוח חוגי בית
קבועים באזורי מגוריהם,
יכולים להעזר במשרד התנועה בכל
הקשור לארגון ומציאת מרצים.

לחברי התנועה ואוהדיה,
לחגגי דעות ולכל בית ישראל
שנה טובה
ומבורכת
"וזכנו שיהיה אהבה ושלום גדול בין
כל ישראל עחד, ושנהיה כולנו
באהבה ואהבה ורעות"
נכללים זה בזה באהבה ואהבה ורעות
ע"י לוינסקי אבי צדק ט"ו בניסן

נאמני תורה ועבודה קיבוץ עין צורים ד"ר שדה גת 79510, טל' 08-8505226, פקס: 08-8505227
Email: neemaney@toravoda.org.il www.toravoda.org.il

האחריות מוטלת על כולנו: הגישה המוטעית של ההנהגה מטופחת על ידי עצימת העיניים הנוחה של הציבור המשתמש באותם מוסדות, אך מעדיף להסתפק בגינוי חריגים תוך שהוא נותן לגיטימציה להתעלמות ממעשיהם. חוסר המחאה על הטיוח כמוהו כהסכמה שבשתיקה. רק אם הציבור יבחר

יש לאמץ גישה אחרת גם אצלנו. גישה המכירה בכך שגם בציבור שלנו קיימות בעיות, ואין טעם להסתירן.

שאינו חפץ בהתרחקות ממוסדות החברה כולה יבינו זאת גם אלה ממנהיגי הנוהגים אחרת.

בפרשת עגלה ערופה (בסוף פרשת שופטים בספר דברים) מתחייבים זקני העיר הקרובה למקום מוות לא טבעי להצהיר: "ידינו לא שפכו את הדם הזה, ועינינו לא ראו". רק חוסר ידיעה של הרע ("עינינו לא ראו") מתירה להצהיר "ידינו לא שפכו את הדם הזה". בכל זאת, ההצהרה הזו אינה פוטרת את הזקנים מאקט של כפרה על כך שהרע בכל זאת התרחש בתחום אחריותם.

בחברה דמוקרטית ברוחה אחריות הזקנים כבדה פחות - ומתפזרת גם על הציבור אותו הם מנהיגים. הציבור, שנותן לגיטימציה להתנהגות מנהיגיו, נושא גם באחריות למחדליהם.

רק הפנמה של מקום הציבור שלנו כחלק מהחברה הכללית תאפשר התמודדות אמיתית עם תקלות - ותתיר לנו ולזקנינו להצהיר בלב שקט "ידינו לא שפכו את הדם הזה". ■

ה"ישיבה"אוניברסיטה" מעורבת בדיון ההלכתי הנערך בארצות הברית סביב יוזמות פמיניסטיות אורתודוקסיות - ביניהן קבוצות תפילה של נשים. בשנים האחרונות הקו הבולט אצל הדוברים שם הוא של התנגדות, חריפה לעתים, לכל היוזמות החדשות. ד"ר יואל וולולסקי, הפעיל במסגרות של ה"ישיבה"אוניברסיטה", מנסה לנתח את ההתנגדות ומזהיר שחוסר קשב לרצונן של הנשים בהשתלבות בחיים היהודיים יוביל לתוצאות מסוכנות. המאמר פורסם לראשונה ב"המבשר". בטאון ישיבת ר' יצחק אלחנן שע"י "ישיבה"אוניברסיטה".

האורתודוקסית? לעתים קרובות הדבר מעוות את שיקול הדעת, גורם לאנשים שהינם הגונים ורציונליים בכל תחום אחר להסיק מסקנות בלתי מבוססות, ולרוב מבליט את הצדדים הפחות נעימים ואדיבים באנשים הנוהגים בדרך כלל ברגישות ובכבוד" (Tradition, חורף 1993). היש בכלל ספק שאנו פועלים בעידן פוסט-פמיניסטי, שבו קבלת יוזמות מסוימות שקודמו במקור על-ידי נציגי התנועה

ניגחלים ללהבות של

יואל וולולסקי

שאלת הטונה הכשרה

אשר אני קורא מאמר נוסף על קבוצות תפילה לנשים, בין אם הוא עוסק בתקפותן ההלכתית או בעמדתו של פוסק מסוים לגבי רצינותן, אני נזכר בדברים שהעיר הרב אהרון ליכטנשטיין, ראש ישיבת "הר עציון", לפני כמעט שני עשורים: "באחד מביקורי [בארצות הברית]", הוא כתב, "אני נזכר כיצד נדהמתי כשהתרשמתי כי האתגרים המרכזיים שעמדו בפני הקהילה האורתודוקסית בארה"ב לא היו דמוגרפיים או אידאולוגיים; לא כיצד להעמיק את הזהות היהודית ולאחד את הקהילה, ולא כיצד להתמודד באומץ לב עם ההשפעות החברתיות והאינטלקטואליות של התרבות החילונית. אלא, האתגרים היו קביעת מעמדם ההלכתי של עירובים עירוניים והכשרות של סוגים מסוימים של דג טונה.

ד"ר יואל ב. וולולסקי מלמד מחשבת ישראל ומתמטיקה בישיבת פלטבוש בניו-יורק וחבר הוועד הפועל של "The Orthodox Forum" ב"ישיבה-אוניברסיטה". בשנת 1997 התפרסם ספרו "Women, Jewish Law, and Modernity". המאמר תורגם לעברית, בשינויים קלים, ע"י נעמי קריגר.

כמובן שאינני ממעיט ולו במעט בצורך לעסוק באופן רציני ואחראי בפרטי הפרטים של ההלכה. אולם יש לעשות זאת, כפי שהגישו תמיד חכמי ישראל, ברגישות, בפרספקטיבה ובמעוף, וכיום יש לנו מעט מדי מאלו." (Tradition, אביב 1982).

ההתנגדות לשיתוף נשים

נדמה שאכן סוגיית קבוצות תפילה לנשים נמצאת נמוך יותר בסולם החשיבות הקהילתית מאשר כשרות דג הטונה והעירובים. בבית הספר בו אני מלמד (ישיבת פלטבוש בברוקלין, ניו יורק), לדוגמא, התלמידות והתלמידים כאחד משתתפים בתפילה בציבור מדי בוקר, ואף נבחנים באותם מבחני גמר בתלמוד. אולם, גיליתי כי באופן עקבי ובמשך שנים רבות הענין בקבוצות תפילה לנשים הוא מועט ביותר. אני גם חושד שמספר המשתתפות בקבוצות אלו ברחבי ארצות הברית ובישראל הוא עדיין נמוך. חוששני כי תשומת הלב המרובה הניתנת לקבוצות התפילה הינה אך סימפטום לכך שמנהיגינו אינם מתיחסים לסוגיה החשובה של המעמד המשתנה של הנשים בקהילה האורתודוקסית המודרנית ברגישות, בפרספקטיבה או במעוף.

שאלת השאלה: מדוע - כפי שציינה אסתר קראוס, מנהלת ישיבת תיכונית לבנות בניו ג'רזי- "כל נושא הקשור לנשים מעורר פחדים בלתי רציונליים בכל חלקי הקהילה

הפמיניסטית אינה מעידה על קבלת האידאולוגיה הפמיניסטית בכללותה? מדוע, אם כן, אין התלהבות כללית מהעובדה שנשים בעלות ההשכלה היהודית הרחבה ביותר בתולדות היהדות מחפשות דרכים לשקף את עושר חינוכן בחיי היומיום הדתיים שלהן?

נראה שישנם מספר הסברים אפשריים:

1. ראשית, בממסד הרבני האורתודוקסי ישנה תחושה של מצור שמקשה על קיום שיג ושיח רציונלי. היבטים מסויימים של פמיניזם אכן מנוגדים לערכים יהודיים מסורתיים. מאחר ונושאים אחרים כמו השתלבותן של נשים בבית הכנסת ועניינים קרובים לכך נראים כדומים לאותם היבטים של הפמיניזם, מתעוררת התנגדות עזה גם אליהם. העובדה שהדרישות שמציגות נשים אורתודוקסיות משכילות מונעות על ידי מעורבותן המוגברת בתורה, אינה מוכרת על ידי הממסד הרבני. בנוסף, כמה מהפעילות הבולטות לא הועילו לנושא בגלל שיתוף פעולה פומבי עם נשים אחרות שאינן שותפות למחויבותן ההלכתית (הדבר ודאי נכון לגבי הקבוצה המפעילה לחץ להתייר קבוצת תפילה לנשים בכותל). כל זה מקשה על קבלת הלגיטימיות של הרוב שאכן מונע על ידי שיקולים הלכתיים.

2. ישנם לא מעט מנהיגים רבניים אשר מזדהים, באופן פרטי, עם רבות מההצעות

להעמקת מעורבות הנשים בחיי הקהילה, אך חוששים מויכוח ציבורי בנדון. קשה לקבוע האם מדובר בכשלון מנהיגותי או בשימור משאבים אסטרטגי - ישנן, ככלות הכל, סוגיות רבות אחרות העומדות בפני האורתודוקסיה ומאבקים אחרים שיש להילחם בהם. לעתים קרובות זהו ענין של פרספקטיבה. על כל פנים, ההימנעות הזו מעכבת היווצרות תמיכה ציבורית בהיקף נרחב.

קיצוניות

מדוע אין התלהבות כללית מהטובדה שנשים מחפשות דרכים לשקף את עושר חינוכן בחיי היומיום הדתיים שלהן?

3. בנוסף, קיים חשש מהתרת הרסן לתהליך אשר עלול לצאת מכלל שליטה. לא לכל טענה יש מענה הלכתי מוכן; אין זה נכון כי תמיד ניתן למצוא פתרון הלכתי בנקל אם יש נכונות מצד הרבנים.

אכן, ההלכה אינה שוויונית. לדוגמא, ניתן להתיר מבחינה הלכתית לאשה לומר קדיש בבית הכנסת או לברך אחת משבע הברכות בסעודת מצווה, אך אין היא יכולה להיות שליחת ציבור או עדה בקידושין.

4. כמו כן, פוסקים משיבים בדרך כלל לשאלות המוצגות בפניהם על-ידי אלו הנמצאים איתם במגע יומיומי. הנשים בנות דורם אינן, על פי רוב, בעלות השכלה יהודית רחבה כמו זו של בנותיהם וכלותיהם, ולעתים קרובות חשות בנוח עם תפקידיהן הפסיביים יותר.

ברל סאט, אשה נושאת קינות בט' באב

השכלה תורנית לכל

ברצוני להזכיר כאן בקצרה כמה מהנושאים העיקריים בתחום זה הראויים, לדעתי, לניתוח מעמיק יותר מצד מנהיגינו הרבניים. הראשון שבהם הוא ציפיותינו לגבי השכלה יהודית בסיסית. בארצות הברית לפני חמישים שנה, העניקו בתי הספר היסודיים הדתיים פרסים בטקסי הסיום לאותם בוגרים בודדים אשר המשיכו לישיבות תיכוניות. בישראל לימודי יהדות מתקדמים היו לרוב נחלתו של עולם הישיבות החרדי. כיום, השכלה תיכונית בישיבה הינה דבר שבשגרה לצעירים וצעירות כאחד. בארצות הברית, שנת לימודים מלאה בישראל לאחר

נקודות הראות ישתנו ככל שגיבר המגע של רבנים עם שיקולי הדור הצעיר, והם יפגשו עמיתים צעירים יותר בעלי פרספקטיבה שונה.

5. ועוד - וזהו הענין המטריד ביותר - נשים צעירות רבות, החוששות מסימונן כ"פמיניסטיות", אינן מביעות בקול את רחשי ליבן האמיתיים. שיעור התלמוד פשוט אינו שווה את השידוך.

לא זאת בלבד שעובדה זו מסווה את הצורך להתעמת עם נושאים אלו, אלא גם שהדבר דוחף נשים שהינן בעלות מחויבות הלכתית לממש את כשרונותיהן בתחומי החיים החוץ-דתיים שבהם מעריכים את הכשרונות שלהן. זהו הפסד נורא לכולנו.

←

באופן מפליא, בעולם שומרי- המצוות של ימינו מניחים כדבר שבשגרה שנשים לא ירצו להשתתף בתפילה בציבור. האם אין אנו צריכים לדון במה ניתן לעשות בכדי לשנות מציאות זו?

התיכון הולכת ונעשית נורמה מקובלת, כמו גם תכניות ה"מכינה" וה"הסדר" בישראל. הן בישראל והן בארצות הברית, לימוד גמרא נעשה מקובל יותר בעשורים האחרונים, ושיעור הדף היומי אינו מוגבל לתלמידי חכמים החוזרים על לימוד מעמיק מהעבר, אלא כולל גם אנשים מן השורה שאינם מתפקדים ללא הכרח האחרון של "ArtScroll" או "שטיינזלץ".

בסביבה זו, אין זה אלא טבעי שגם נשים יחשיבו את לימוד הגמרא כחלק מדרישות ההשכלה היהודית הבסיסית. פתיחת תכניות לנשים בקיבוץ הדתי ובמדרשת לינדנבאום ("ברוריה") המשלבות לימודי יהדות עם שירות צבאי מלא, כמו גם הלימודים במדרשה לבנות בבר אילן – כל אלה מעידים על המציאות החדשה שנוצרה. הרה"ג יוסף ד. סולובייצ'יק זצ"ל לימד את השיעור הראשון בתוכנית ללימוד גמרא לנשים במכללת שטרן שעל יד "ישיבה אוניברסיטה", וביוזמתו ובהוראתו למדו התלמידות גמרא בישיבת "הרמב"ם" שבנשיאותו בברוקלין, מסצ'וסטס. זאת, כפי שהסביר נכדו הרב מאיר טוורסקי, ראש ישיבה בישיבת ר' יצחק אלחנן, משום ש"אם הנסיבות יכתבו אי פעם שלימוד תורה

שבעל פה הינו הכרחי על מנת לספק בסיס איתן לאמונה, לימוד כזה הינו הכרחי ... ברור כי הנחיות התלמוד במסכת סוטה [לפיהן אין ללמד תושב"ע לנשים] מעולם לא נועדו לתקופתנו" (Tradition, קיץ 1996).

אכן, כפי שטען הרב ליכטנשטיין, "יש להגביר את לימודי התושב"ע. מנקודת מבט מעשית, ראוי ללמד את סדרי זרעים, מועד וזניקין לנשים וכן את מעט החומר הניתן ליישום בסדרי נשים, קדשים וטהרות. וכאשר מלמדים נושאים אלו, יש ללמדם לעומק ... לא ניתן ללמד על קצה המזלג." (Ten Da'at, אביב 1989).

כיצד, אם כן, נענתה הקריאה להגדיר את הפרמטרים של ההשכלה הנחוצה לגברים ולנשים בחברתנו המודרנית על ידי מנהיגיו ברבנות ובחינוך? במקום לדון באלו סדרים יש ללמד בחינוך לנשים על רמותיו השונות, הדיון "הגדול" הוא בשאלות האם יש לכנות את השיעור "תלמוד" (לעומת "תושב"ע") והאם מותר לתלמידות ללמוד מכרך גמרא אמיתי או שיש להגבילן לדפים מצולמים ומהודקים. במקום לעודד נשים נוספות להיעשות בקיאות בתושב"ע, ישנה מגמה לא מאוד מעודנת מצד מספר ראשי ישיבות ללעוג לנשים העוסקות בלימודי תלמוד מתקדמים ולסמנן כשידוכים בלתי מתאימים לבני תורה אמיתיים. משהו ודאי אינו כשורה.

מצוות עשה לנשים

נושא נוסף הראוי להתייחסות מעמיקה יותר הוא נושא מצוות הרשות. כולנו יודעים ש"גדול המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה". אולם ודאי שאין לבלבל בין עקרון זה לבין עמדה לפיה אין לעסוק במצוות רשות כלשהן. כאשר גברים נוטלים על עצמם מחוייבויות נוספות, הדבר נתפס כראוי לשבח, אך כאשר אשה מנסה לעשות זאת, חושדים מיד במניעיה. יתר על כן, איננו מבחינים, לדוגמא, בסתירה בין חינוך הנשים ליטול לולב בבית לבין כך שאין מחנכים אותן לערוך זימון כאשר הן אוכלות בנפרד או בחברת גבר אחד או שניים. בעידן של חינוך יהודי מוגבר, אך טבעי הוא שנשים ימשכו למעורבות מוגברת במצוות. מדוע

התרגשות גדולה אפפה את באות הכנס "אשה ויהדותה" בראשותה של חנה קהת, יו"ר פורום נשים דתיות – "קולך". כאלף וחמש מאות נשים, ביניהן מעט גברים, התכנסו במלון רנסנס בירושלים לדון בשאלות המרכזיות בעולמה הדתי של האשה. נשים מלומדות לצד גברים רבנים ואקדמאים הירצו והעבירו סדנאות במגוון רחב של נושאים העומדים על הפרק בעולמה של היהדות האורתודוקסית היום, החל ממעמדה המשפטי של האשה בחיי הנישואים – עם כל הכרוך בכך – עבור דרך חינוך תורני לבנות, פרשות של נשים, השתתפותן בטקסים דתיים ועד נושא הנשים בהנהגה הדתית.

מי היו באות הכנס? אחד הרבנים העיד במעט ציניות שהוא לא רואה לפניו חתך של 'בנות מדרשה'. אכן, כמעט לא היו שם בנות מדרשה, יתכן שזה משום שצעירות מעדיפות לפנות לרבנים ולמחנכות הקרובים להן בשאלות המטרידות אותן וללבנן במשך תקופת הלימוד במסגרת בה בחרו ללמוד. מה שהוא כן ראה לפניו היה חתך של נשים מבוגרות, עצמאיות, משכילות ובעלות מודעות גדולה מאד לדתיותן ולמקומן בעולם הדתי. חלק מן הנשים הקימו בעצמן מדרשות, והן מנהלות אותן, מלמדות בהן או תומכות בהן כלכלית. אחרות שולחות את בנותיהן ללמוד במדרשות או שהן מתכננות לעשות זאת לבנותיהן הצעירות. נשים אלה מבקשות לעצב את התשתית האידיאולוגית למה שבנות המדרשה הצעירות מיישמות ומממשות בפועל. רבות מן הנשים בכנס הן בעלות ידע תורני רב בנושאים הנוגעים לנשים, ידע שנרכש על ידן במסגרות שונות – פורמליות או אחרות. כתוצאה מכך נשים יכולות כיום

מחנכינו מגיבים לתופעה חדשה זו בעידוד הנשים לצמצם את מעורבותן במצוות רשות? איזה יחס לתורה ולנשים משתקפת מעמדה זו? העניין ראוי לדיון נרחב ולא להתמקדות מעוותת בסוגיה בודדת כגון טליתות.

אסה ויהדותה

רשמים מכנס פורום הנשים הדתיות - "קולך"

רבקה לוביץ

לקחת חלק בדו-שיח ההלכתי ולהתבטא באופן שבו לא העיזו להתבטא בעבר.

הנאמנות למסגרת ההלכה לא הועלתה למעשה בנושא לדיון בכנס משום היותה מובנת מאליה. באות הכנס נמנו עם הזרם האורתודוקסי, וחלק גדול מהנשים מזהות עצמן, מן הסתם, עם מה שמכונה - "אורתודוקסיה מודרנית". ההערה שנשמעה מפי הרב יובל שרלו: "אם תלכו רחוק מדי יהיה קרע" היתה מיותרת לגמרי, שכן באות הכנס נחושות בדעתן שלא לחרוג ממסגרת ההלכה.

מי לא היה שם? לא היה חתך מייצג של כל שכבות הציבור הדתי. לדוגמא, רק מעט נשים היו מעדות המזרח, ללמדך שהמסרים של הכנס לא חילחלו עדיין לכל שכבות הציבור בארץ. עוד חסרו רבנים ואנשי רוח ייחודיים אך לא רצו לבוא, או כאלה שכוונו לבוא וברגע האחרון התחרטו. כמו כן חסרו מספר נשים פעילות מאד בנושא הנשים ולימוד התורה הסבורות, כפי הנראה, שהפורום הרחיק לכת, והן אינן רוצות להיות מזוהות עם חלק ממסריו של הכנס. יש

ידי נשים חכמות ובוודאי יידונו בשנים הבאות.

הדיונים במליאה היו מרתקים, עם מינון נכון של אופטימיות מחד, יחד עם נושאים שנויים במחלוקת מאידך. הדיון שנגע לי ביותר היה זה שעסק בשאלת לימוד תורה לנשים. לא סיפורי טרגדיות של מסורבות גט על כל המשתמע מכך לגבי הצדק בעולם ההלכה, ולא עניין הטקסים הפומביים הדתיים שעדיין רחוקים מרובנו - דווקא נושא לימוד התורה לנשים היה זה שגרם לי לתגובה רגשית חזקה. הרמזים שנשמעו מפי אחד המרצים בדבר המניעים הבלתי כשרים לכאורה של נשים הרוצות ללמוד תורה; אמירתו לגבי הקשר שבין השכלה גבוהה של נשים ופירוק המשפחה וההצהרה בדבר הצורך והחשיבות שרבנים יבחנו את השאלה מה נכון ללמד נשים - הוציאו אותי לגמרי משלוותי.

עבורי, עצם ההתכנסות של כל כך הרבה נשים דתיות המוכנות להתעמת באומץ כה רב עם העובדה שיש בדת בעיות ושאלות קשות אשר אין לנו עליהן מענה עדיין, היא סיבה לאושר גדול מאד. יתירה מזו, הסתבר לי באופן ברור מה שהחילותי להבין מזה כשנה - מאז הוקם הפורום - שאינני, ומעולם לא הייתי, לבד במערכה. העוצמה, הידע והנחישות שראיתי בכנס מלמדים שלא מדובר על אופנה חולפת או בדבר שזה עתה נולד. אדרבה, נשים רבות וטובות התלבטו זמן רב בנושאים אלו, וכל אחת גיבשה לעצמה דעה, כיוון, ותפיסת עולם מן המקום המסוים בו למדה. מבחינה זו, הכנס היה רק קצה הקרחון של מה שמכונה המהפך או האתגר הגדול ביותר ליהדות מאז הציונות. ■

להצטער על כך שאותם רבנים ונשים פעילות שיש להם הסתייגויות ודברי ביקורת על הכנס לא באו להשמיע את קולם. אדרבא, דברי ביקורת ענייניים העשויים להוביל לדיון אמיתי ונוקב בבעיות העומדות על הפרק היו מתקבלים בברכה. הכנס מבטא תהליך המתרחש בציבור הדתי ושעתיד לתפוס תאוצה, ואין טעם להתעלם מכך.

ניתן היה להשתתף רק במעט מתוך השפע הרב של ההרצאות והסדנאות שהועברו במקביל, והבחירה היתה קשה. אני בחרתי לשמוע מספר הרצאות הנוגעות לעגונות ומסורבות גט מפי טוענות בית-דין ועורכות דין מלומדות, והתבררו לי מספר דברים חשובים בעניין הסכמי קדם-נישואים. מסתבר שבימים אלה מתגבש נוסח הסכם העונה על דרישות ההלכה, שניתן יהיה לעשות בו שימוש יעיל כנגד סרבני גט. הכנס - כבבואת המציאות של הנשים המבקשות לקדם את מעמדן - היה חזק בלימוד וחלש בטקסים דתיים. תפילה מאורגנת של נשים היתה מאד חסרה. יתכן שמארגנות הכנס נמנעו במכוון מקיום תפילה בגלל הבעיות הכרוכות בכך, ואולי עדיף, בכנס הראשון, להתלכד סביב נקודות ההסכמה ולא למעוד בנושאים השנויים במחלוקת. בזימון שאחרי הארוחות היו חידושים מקוריים ובלתי צפויים שנעשו על

נשים בבית הכנסת

כמו כן, עלינו לדון בנושא מקומן של הנשים בבתי הכנסת שלנו. אינני מתייחס כאן לשאלות טכניות כגון אמירת קדיש או קריאת מגילה על ידי נשים. כוונתי לשאלה

האם יש לגרום לנשים להרגיש בנוח בבתי הכנסת שלנו. "האורתודוקסיה המודרנית", הן בישראל והן בארצות הברית, מתגאה מאוד בעובדה שהיא יצרה אווירה שבה נשים מרגישות בבית הכנסת בזמן תפילות - והראיה: המספר הרב של נשים המגיעות לבתי הכנסת האורתודוקסים המודרניים מדי

שבת בבוקר. אולם נדמה לי שעל אף כל הדיבורים אודות חשיבות התפילה בציבור לנשים, אין מחויבות אמיתית לעמדה זו. השוו את מראה תפילות קבלת שבת בבתי הכנסת המקומיים שלנו עם אלו שבקמפוס

←

מוריץ אופנהיים - 1789

של אוניברסיטה חילונית כגון אוניברסיטת קולומביה ופנסילבניה בארצות הברית, או עם אלו שבסניפי בני עקיבא בישראל. בקמפוס האמריקאי הנשים מגיעות במספרים גדולים ואילו במקום מגוריהן הן נשארות בבית. מובן שלתופעה הראשונה ישנן גם סיבות חברתיות, אך דומני כי הסיבה היסודית יותר היא שעל אף כל מגרעותיו, הקמפוס החילוני מעביר את המסר שהנשים הינן שותפות מלאות, בעוד בתי הכנסת שלנו - לא. באופן דומה, נשים שהשתתפו בקביעות בתפילות מנחה בבני עקיבא, שם מעורבות משותפת של צעירות וצעירים היא הנורמה, אינן מגיעות לבית הכנסת בשבת אחר הצהריים כשהן מתבגרות. ישנן אף נשים המגיעות לשיעור בבית הכנסת לפני מנחה ואז יוצאות כשמתחילה התפילה, על אף היותן כבר בתוך בית הכנסת! זאת למרות העובדה שהן מחוייבות בתפילת מנחה ולרוב אינן עסוקות בעבודות הבית.

המסר שבית הכנסת אינו מסביר פנים לנשים מועבר בדרכים שונות, חלקן מעודנות פחות מהאחרות. עזרת הנשים לרוב אינה נוחה לגישה, אינה מאפשרת לראות את עזרת הגברים, ולעתים קרובות חסרים בה סידורים וחומשים. נשות הקהילה אינן שותפות לתכנון המחיצה. ואכן, מקום התפילות בימי חול - לרוב חדר קטן יותר בו בולטת העדרותה של מחיצה - משדר בבירור את הגישה השלילית כלפי תפילה בציבור לנשים.

בעלון Jewish Action של האיגוד האורתודוקסי בארצות הברית (אביב 1998), מעירה דבורה רובין כי "באופן מפליא, בעולם שומרי-המצוות של ימינו, מניחים כדבר שבשגרה שנשים לא ירצו להשתתף בתפילה בציבור, בין אם בעבודה, בחתונות או באירועים חברתיים אחרים. כתוצאה מכך, לא דואגים לאפשר להן זאת. באירועים ציבוריים יהודיים, למשל, בעוד הגברים מתארגנים לתפילה בציבור, על הנשים למצוא פינות אפלות כדי להתפלל מנחה בציבור בחשאי, כאילו הן עושות דבר שיש להתבייש בו. כמו כן, בסביבות עבודה המאפשרות זאת, גברים מתפללים באופן קבוע מנחה בציבור, בעוד לנשים לא נותר

הגיעה השטה להפסיק להיות משותקים על ידי פחד מפטיניזם, ולהתחיל בדיון ציבורי אשר מתייחס לנושאים ברגישות, בפרספקטיבה נכונה, ובמעוף.

אלא לדאוג לעצמן." האם אין לנו צריכים לדון במה ניתן לעשות בכדי לשנות מציאות זו?

אישה המחזיקה לולב בשעת קריאת הל בבית הכנסת נתפסת בצורה כלשהי כמביעה

מחאה (זאת על אף העובדה כי, ברוב הבתים האורתודוקסיים המודרניים, נשים מצטרפות לגברים לארוחות בסוכה ונוטלות לולב בבית מבלי שיורמו גבות, למרות שהן פטורות ממצוות אלו). דומני כי התגובה השלילית נובעת מכך שגברים רואים באופן כלשהו את בית הכנסת כרשותם הבלעדית וחשים שעל כל הביטויים הטקסיים להיות נחלת הגברים בלבד. לפיכך, אשה המחזיקה בלולב בשעת ההלל נתפסת לא כמי שמנסה לחוות את ההלל והלולב בצורה מלאה יותר, אלא כמי שמנסה לשנות את מעמדה ממבקרת בבית הכנסת למשתתפת בו. אך האם אין לנו חפצים בהשתתפותן של נשים באופן המלא ביותר שמתירה ההלכה?

מהן ההשלכות של חיים בעולם שבו כל מסגרת חברתית או מקצועית לה אנו שותפים מצדדת באופן הולך וגובר בשיתוף נשים, ואילו אחד המוסדות הקהילתיים המרכזיים שלנו מעביר מסר של הוצאתן מן הכלל? ניתן לומר כי ההלכה מונעת מנשים להשתתף בהיבטים מסוימים של חווית בית הכנסת, כגון עליה לתורה. אך הימנעות מחקירת גבולות השיתוף מתוך פחד להתעוררות בעיות אשר טרם מצאנו להן פתרונות - זהו ענין אחר לגמרי. עלינו לדון בענין זה בבטחון.

מחפשים תוספת צבע וענייין?

תכניות ייחודיות וחדשניות
בשנת תש"ס

במרכז יעקב הרצוג
ללימודי יהדות

"מפגשים משני עברי השבר"

תכנית לאנשי חינוך מהזרם
הממלכתי והממ"ד.
שאלות של בניית זהות יהודית
וישראלית תוך דיאלוג.
ימי שלישי 14:00-08:30

"עם תום האלף - לקראת עידן חדש"

תכנית בין-תחומית המשלבת את מקורות
היהדות עם ספירת מלאי תרבותית
בתחומי פילוסופיה, ספרות, אמנות,
תאטרון, קולנוע ועוד.
ימי רביעי 14:30-08:30

"מנחה"

לימודים בכיף אחרי הצהרים
בפילוסופיה, תנ"ך וספרות
ימי שלישי ורביעי אחה"צ.

כל התכניות מוכרות לגמול.

לפרטים על הנ"ל
ולמידע על תכניות נוספות;
מרכז יעקב הרצוג,
קיבוץ עין צורים - גילי או ברכה.
טל': 08-8501420/3
פקס: 08-8580747

כבוד בת סלך, פנימה?

אך אולי הדיון החשוב ביותר שעוד יש לקיים הוא בשאלה כיצד העקרון של "כל כבודה בת מלך פנימה", אותה עמדה מכובדת מימים ימימה לפיה נשים אינן אמורות להשתתף באופן פעיל בזירה הציבורית, לא ינוצל לרעה כתריס המונע מאיתנו את העיסוק בסוגיות חשובות. אין ספק כי זהו ערך מרכזי במחשבה ההלכתית, ואין שום הצדקה לטעון כי על ערך זה - או על כל ערך הלכתי אחר - להשתנות עם הזמנים". אולם איננו פטורים בשל כך מהחובה להציג שיקול דעת עקבי וברור.

אין שום ספק כי נשים דתיות מעורבות כיום באופן פעיל במקומות עבודה ציבוריים. זאת לא רק בשל אותם הכוחות שהביאו לתופעה זו בקהילות החילוניות בהן אנו חיים, אלא גם משום ששיטת ה"כולל", בניגוד למצב החברתי שהיה רווח בקהילותינו במהלך דורות, הפכה את הנשים למפרנסות העיקריות במשפחותיהן. נראה כי כולנו מקבלים בשוויון נפש את העובדה כי נשים דתיות הינן עורכות דין, מנתחות לכליות, רופאות, מרפאות בעיסוק, מזכירות, פרופסוריות וכו' - כולן עובדות עם, מפקחות על, ונמצאות תחת פיקוחם של נשים וגברים כאחד. אפילו בתוך קהילת החינוך האורתודוקסית, המבודדת יותר, נשים עומדות בראש ישיבות לנשים, מפקחות על גברים חברי סגל, נושאות דברים בפני קבוצות הורים - כל אלו, ככלל, פעילויות ציבוריות למדי. נשים מלומדות נושאות דברים בפני גברים - ביניהם ראשי ישיבות - בכנסים כדוגמת הפרורם האורתודוקסי של "ישיבה אוניברסיטה" ומדברות מהדוכן - לא בשעת התפילות, כמובן - בבתי כנסת אורתודוקסיים.

נראה כי בנוגע לפעילויות אלו לא קיימת אי-נוחות בקהילתנו. לאור מציאות זו, עמדה אחרת ביחס לחיים הדתיים הקהילתיים היא בלתי מובנת, אינה ניתנת לביסוס מבחינה אינטלקטואלית, סותרת את יחסנו לנשים בכל תחום אחר ואינה משרתת את מטרת התורה. בסופו של דבר, עמדה זו חותרת תחת אלו המייצגים עמדות הלכתיות כלפי הקהילה הרחבה יותר.

אשה יכולה לעמוד בראש ישיבה לבנות, לייצג את בית ספרה בפני מאות נשים וגברים בערב פתוח של הישיבה, לשאת דברי ברכה בסעודות ציבוריות או בחגיגות בר/בת מצווה, לומר דבר תורה בשבע ברכות, לשאת דברים מדוכן בית הכנסת שלה לאחר התפילות - ואז לשמוע מאותו הרב שהציג אותה מעל דוכנו שאם תשא דברים בפני תלמיד/ה לשעבר תחת החופה או תספיד קרוב שנפטר בלוויתו, הדבר סותר את "כל כבודה בת מלך פנימה". או, יתכן כי רב יתיר לה לשאת דברים תחת החופה אך לא להקריא את הכתובה, מבלי שיוכל להציע הבחנה הלכתית כלשהי בין השניים.

פתיחות מונעת קיצוניות

כאשר דוחקים ברבנים בנושאים אלו או דומים להם, תשובת רבים מהם היא שהם אינם חוששים לסוגיה הנדונה אלא למה שיבוא בעקבותיה. מתוך להט לשמר את ההלכה ואת המנהג - בין אם מניעיהם הם חששות יהודיים אמיתיים או שמרנות פסיכולוגית מולדת - הם משתמשים במושג ההלכתי של "לעשות סייג לתורה" באופן שנוגד את תועלתו ומוציא אחרים מחוץ לכלל. במקום להתייחס לנושאים באופן ענייני, הם מנסים לראות את הנולד וחוזים השלכות הרות אסון. דבר זה גורם להם להציב קווים אדומים של "יהרג ובל יעבור" שאינם בני הגנה ואף אינם הגיוניים. קווים בלתי הגיוניים אלה מביאים תוך זמן קצר את סוגיית הכח למרכז הבמה ומקשיחים את עמדות שני הצדדים לויכוח. עד מהרה, נשים שאינן קיצוניות עוברות הקצנה והרבנים אומרים "אמרת לך". ואכן, טענות אלו הפכו כמעט לנבואה שמגשימה את עצמה. הדאגה "לאן כל זה יוביל?" וההתבצרות שבאה בעקבותיה מלבים את להבות הקיצוניות, אשר קודם לכן היו אך גחלים.

הגיעה השעה להפסיק להיות משותקים על ידי פחד מפמיניזם, ולהתחיל בדיון ציבורי אשר מתייחס לנושאים ברגישות, בפרספקטיבה נכונה, ובמעוף. ■